

Ondersteuning bij de lokale aanpak van polarisatie en radicalisering

De gemeentelijke behoefte(n) verkend

COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement

Drs. M. Zannoni

Drs. L. Van der Varst

29 oktober 2007

SAMENVATTING.....	3
1 HET ONDERZOEK.....	5
1.1 AANLEIDING.....	5
1.2 DE ROL VAN GEMEENTEN.....	5
1.3 HET BEHOEFTEONDERZOEK: MOGELIJKHEDEN EN BEPERKINGEN.....	7
1.4 LEESWIJZER.....	7
2 BEVINDINGEN.....	9
2.1 INLEIDING.....	9
2.2 HUIDIGE SITUATIE.....	9
2.3 ALGEMENE ONDERSTEUNING.....	14
2.4 ONDERSTEUNING BIJ DE START VAN EEN AANPAK.....	15
2.5 ONDERSTEUNING BIJ PREVENTIE.....	16
2.6 ONDERSTEUNING BIJ DE SAMENWERKING MET PARTNERS.....	17
2.7 ONDERSTEUNING BIJ SIGNALERING.....	18
2.8 ONDERSTEUNING BIJ DUIDING SIGNALLEN/INCIDENTEN.....	19
2.9 ONDERSTEUNING BIJ HET ONTWIKKELEN EN TOEPASSEN VAN INTERVENTIES.....	19
2.10 ONDERSTEUNING BIJ NAZORG.....	20
2.11 ONDERSTEUNING BIJ PRAKTIJKVRAAGSTUKKEN.....	20
3 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	21

Samenvatting

In opdracht van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement een behoeftenonderzoek uitgevoerd onder Nederlandse gemeenten. Het betrof een onderzoek naar de behoefte(n) van gemeenten aan ondersteuning bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering. De resultaten zijn input voor de VNG bij het verder vormgeven van de ondersteunende rol richting gemeenten. De vragenlijst is toegezonden aan alle Nederlandse gemeenten. In totaal hebben 75 gemeenten de vragenlijst ingevuld en ingezonden.

In het behoeftenonderzoek is gemeenten gevraagd naar de huidige situatie wat betreft het voorkomen van polarisatie en/of radicalisering. In de meeste gemeenten is geen sprake van incidenten, zowel incidenten gerelateerd aan polarisatie als aan radicalisering. Incidenteel komen wel incidenten voor, voornamelijk incidenten op het gebied van polarisatie (in 27 gemeenten). Vijftien gemeenten geven aan incidenteel te maken te hebben (gehad) met radicalisering. Slechts enkele gemeenten geven aan dat er regelmatig sprake is van polarisatie (5) dan wel radicalisering (2). Wat betreft het type radicalisering geven zeventenentwintig gemeenten aan te maken te hebben (gehad) met rechtsradicalisering en acht gemeenten met islamitische radicalisering. Bij de interpretatie van deze resultaten is voorzichtigheid geboden. De resultaten bieden inzicht in wat gemeenten waarnemen en als radicalisering interpreteren. Er kunnen zich ontwikkelingen voordoen die niet zichtbaar zijn of niet als radicalisering worden herkend. Bovendien geven veel gemeenten aan geen goed zicht te hebben op de problematiek in de eigen gemeente. Eventuele islamitische radicalisering is in onze ervaring voor gemeenten ook moeilijker waarneembaar, daar waar mogelijke rechtsradicale uitingen 'bekend' en 'herkenbaar' zijn. Ook in die gevallen is correcte duiding nodig om vast te stellen of het inderdaad gaat om radicalisering of dat er een andere verklaring is.

De vragen naar de behoeften van gemeenten gingen over verschillende type ondersteuning. Het betrof ondersteuning bij: de start van een aanpak; bij preventie; bij de samenwerking met partners; bij signalering; bij duiding signalen/incidenten; bij het ontwikkelen en toepassen van interventies; bij nazorg, en; bij praktijkvraagstukken. In het onderstaande overzicht zijn de meest frequent benoemde behoeften weergegeven.

	Behoefte	Reacties
1.	Handvatten voor signalering voor eerstelijns werkers (jongerenwerkers, docenten, en anderen)	<u>42</u>
2.	Een op internet te raadplegen database van projecten en maatregelen gericht op het bevorderen van sociale cohesie	<u>38</u>
3.	Een handreiking met hierin voorbeelden van projecten en maatregelen gericht op het tegengaan van polarisatie	<u>36</u>
4.	Specifieke informatie over maatregelen/initiatieven op scholen	<u>36</u>
5.	Een format voor afspraken met de politie over een gezamenlijke aanpak van polarisatie	<u>36</u>
6.	Format/vragenlijst die de gemeente kan benutten om voor zichzelf na te gaan of een aanpak vereist is (zelfdiagnose)	<u>35</u>
7.	Plannen van aanpak van anderen gemeenten kunnen inzien en benutten voor de eigen gedachtevorming	<u>34</u>
8.	Voorbeelden van andere gemeenten (virtueel)	<u>34</u>
9.	Een format voor afspraken met de politie over een gezamenlijke aanpak van radicalisering	<u>34</u>
10.	Format/vragenlijst die de gemeente kan benutten in een gesprek met maatschappelijke instanties en de politie bij het in kaart brengen van eventuele problematiek (basisverkenning extern)	<u>33</u>

Enkele andere regelmatig benoemde behoeften zijn: themabijeenkomsten op regionaal niveau; handvatten voor regionale samenwerking tussen gemeenten; informatie over rechtsradicale stromingen/jongerenculturen in Nederland; een standaardopzet voor een bijeenkomst met welzijnsinstellingen; inzicht in taken en verantwoordelijkheden van betrokken partners en een voorbeeldprotocol over hoe om te gaan met privacygevoelige informatie.

1 Het onderzoek

1.1 Aanleiding

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft in 2007 de aanpak van polarisatie en radicalisering als strategisch thema benoemd. De VNG ziet het als haar taak om gemeenten waar nodig en gewenst ondersteuning te bieden op de dossiers polarisatie en radicalisering. Daartoe was het van belang allereerst zicht te krijgen op de mate waarin gemeenten in aanraking komen met polarisatie en radicalisering. Vervolgens wilde de VNG weten of gemeenten mogelijk behoefte hebben aan ondersteuning en zo ja, aan welke vorm van ondersteuning.

De VNG heeft het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement (COT) gevraagd een behoeftenonderzoek uit te voeren onder gemeenten. De vragenlijst is door de VNG en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, samen met het door het COT voor het Centrum voor Criminaliteitsbestrijding en Veiligheid ontwikkelde stappenplan *starten met een aanpak van polarisatie en radicalisering*, toegestuurd aan bestuurders in alle gemeenten. In de vragenlijst zijn zoveel als mogelijk concrete mogelijke behoeften benoemd. Het COT heeft er bewust voor gekozen om niet te brede, open vragen te stellen. Wel konden gemeente de gegeven suggesties aanvullen met eigen, niet reeds benoemde behoeften.

Op basis van deze inventarisatie stelt de VNG vast welke activiteiten de VNG zal ondernemen om waar mogelijk en gewenst daadwerkelijke ondersteuning te bieden. De VNG zal die behoeften waarin de VNG niet zelf kan voorzien actief onder de aandacht brengen van die partners die hier mogelijk wel een helpende hand in kunnen bieden. Dit kan beleidsmatig zijn, maar het kan ook om een te ontwikkelen instrumenten voor de praktijk gaan. In deze rapportage doet het COT op basis van de uitkomsten van het behoeftenonderzoek aanbevelingen aan de VNG over hoe om te gaan met de uitkomsten van het behoeftenonderzoek.

Het uitgangspunt is en blijft dat niet iedere gemeente in dezelfde mate met deze problematiek te maken heeft en zal krijgen. De ene gemeente heeft sporadisch een incident, terwijl de andere gemeente meer structureel te maken heeft met polarisatie en/of radicalisering. Daar waar er behoeften zijn wil de VNG nagaan of ondersteuning mogelijk is. De VNG is zich bewust van het feit dat polarisatie en radicalisering niet de enige vraagstukken zijn die de aandacht van gemeenten vergen. Uiteindelijk worden lokaal de benodigde prioriteiten gesteld.¹

1.2 De rol van gemeenten

In het tegengaan van polarisatie en radicalisering spelen gemeenten een belangrijke rol. Gemeenten zijn bij uitstek diegenen die zicht (kunnen) hebben op welke ontwikkelingen zich afspelen op lokaal niveau. Sinds de start van de 'brede aanpak' van radicalisering begin 2005 is de centrale rol van de gemeente benoemd in de relevante beleidsstukken. Gemeenten hebben idealiter, zo staat in de nota *Lokale en justitiële aanpak radicalisme en radicalisering* uit 2005,² zowel lokaal als regionaal zicht op processen van radicalisering. Gemeenten zouden dan ook in staat (moeten) zijn hierop, ondersteund door de nationale overheid, maatregelen te treffen om dergelijke processen tegen te gaan.

¹ 'Extreemlinks' maakt als thema geen onderdeel uit van dit onderzoek. Dat hier ook risico's uit kunnen voort kunnen komen blijkt onder meer uit de recente AIVD rapportage over dierenrechtenactivisme en ook uit andere publicaties. Het is als maatschappelijke ontwikkeling minder goed te vergelijken met rechtsradicalisering en islamitische radicalisering. Dit betekent niet dat het geen probleem is. Onderzoek, ook onder gemeenten, is zeker gewenst.

² Lokale en justitiële aanpak van radicalisme en radicalisering, Ministerie BZK/Justitie, 30 september 2005.

In de periode dat het VNG-behoefteonderzoek werd uitgevoerd, presenteerde het kabinet het *Actieplan polarisatie en radicalisering 2007-2011*.³ Het beleid is gericht op een drie sporenaanpak waarin het primaat ligt bij het lokaal bestuur. De aanpak van polarisatie en radicalisering is primair een taak voor het lokaal bestuur. De aanpak richt zich op preventie, signaleren en interveniëren. Op nationaal niveau wordt met behulp van algemeen en specifiek beleid de lokale aanpak ondersteunt en gefaciliteerd, zo is aangegeven in het actieplan.

Het primaat voor het lokale bestuur staat niet alleen voor de rol van de gemeente maar staat voor de rol van een scala aan partners (politie, welzijnsinstellingen, scholen) dat een rol kan spelen op het gebied van preventie, signalering en interventies. De gemeente heeft hierin een regierol.

Uit de reacties op het behoefteonderzoek bleek, zoals verwacht, dat de problematiek van polarisatie en/of radicalisering in sommige gemeenten helemaal niet speelt. Eén gemeente merkte op dat het onderzoek slechts voor een beperkt aantal gemeenten relevantie had, namelijk grote, verstedelijkte gemeenten. Deze gemeente had dan ook geen enkele behoefte aan allerlei dreigingsanalyses die met 'Haagse' bril 'het land in werden geslingerd'.

De reactie van bovengenoemde gemeente is begrijpelijk. In veel gemeenten speelt de problematiek niet of niet in ernstige mate. Niettemin zijn er ook gevallen waar het wel speelt of zijn er gemeenten die niet weten dat het speelt. Ook blijft dit niet alleen beperkt tot steden in de Randstad. Mogelijk is er in gemeenten wel sprake van mogelijke polarisatie of radicalisering maar wordt dit niet als zo danig geduid. Bepaalde signalen of uitingen worden bijvoorbeeld eerder onder de noemer 'reguliere jeugdproblematiek' geplaatst. Ook kan een gemeente voor zichzelf geen rol zien weggelegd in het tegengaan van polarisatie en radicalisering. Radicalisering wordt vaak geassocieerd met terrorisme, waarvan de bestrijding een taak is van andere instanties zoals de politie of AIVD. Radicalisering staat echter niet gelijk aan terrorisme, maar kent meerdere fasen en verschijningsvormen. In de beginstadia van een dergelijk proces kunnen gemeenten bij uitstek een (preventieve) rol vervullen. Polarisation en radicalisering hebben meerdere oorzaken. Die oorzakelijke factoren (voedingsbodem) kunnen op onderdelen positief worden beïnvloed. Hiermee zijn lang niet alle oorzaken weggenomen. Radicalisering is een complex proces dat voor een ieder anders verloopt. Internationale factoren maar ook persoonlijkheidskenmerken spelen een rol. Het stempel 'radicaal' is een, in onze ogen, vergaande kwalificatie van een persoon of organisatie. Radicaal is meer dan 'gefrustreerd' of 'ontevreden'. Een correcte duiding van het fenomeen door deskundigen moet altijd onderdeel zijn van signalering, analyse en interventie.

Naast de preventieve rol hebben gemeenten een rol in het signaleren en interveniëren. Hiertoe is het van belang een goede informatiepositie te hebben. Dit is mogelijk door het onderhouden van structurele contacten met politie, welzijnsinstellingen en scholen. Dit is in de praktijk niet vanzelfsprekend, zo constateerden wij in eerdere onderzoeken op dit onderwerp. Deze instanties zijn op de hoogte van ontwikkelingen die zich binnen de gemeente afspelen. Als uit informatie blijkt dat er mogelijke sprake is van polarisatie en/of radicalisering kan hierop (gezamenlijk) actie worden ondernomen. In ieder geval kan gezamenlijk worden gewerkt aan het bijeenbrengen van informatie en aan een correcte duiding. Vervolgens kan gezamenlijk worden nagedacht over mogelijke interventies. Elk van deze stappen is verre van eenvoudig.

³ Actieplan polarisatie en radicalisering 2007-2011, Ministerie BZK, 2007.

1.3 Het behoeftenonderzoek: mogelijkheden en beperkingen

Zoals gezegd is het onderzoek uitgevoerd in de periode waarin het interdepartementale actieplan werd gepresenteerd. De inventarisatie van bestaande behoeften kwam hiermee op een goed moment. Niettemin geldt voor veel gemeenten dat zij mogelijk pas na het verschijnen van het actieplan aan de slag gaan met een aanpak en ook dan pas erachter komen welke behoefte(n) aan ondersteuning zij hebben.

Het COT heeft een vragenlijst ontwikkeld waarmee de behoeften in kaart kunnen worden gebracht. De vragenlijst is opgebouwd rond tien thema's, variërend van de mate waarin er sprake is van polarisatie en radicalisering tot en met behoeften aan ondersteuning bij praktijkvraagstukken. Medio juli is de VNG/COT vragenlijst, vergezeld van het CCV/COT –rapport *Starten met een aanpak van radicalisering*, verstuurd naar alle 443 Nederlandse gemeenten met het verzoek deze ingevuld te retourneren. Ook heeft het COT begin september een nabelronde uitgevoerd waarin per provincie vijf gemeenten, variërend in omvang en locatie, is verzocht de enquête alsnog te retourneren. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een totaal van 75 ingevulde vragenlijsten.

Sommige gemeenten gaven aan geen behoefte te hebben aan het invullen van de vragenlijst omdat zij daartoe geen aanleiding zagen of omdat de prioriteiten elders lagen. Het onderzoek had niet het oogmerk van een representatieve steekproef. Het doel was inzicht te krijgen in de mate waarin gemeenten te maken hebben met de problematiek en welke behoeften er bestaan: een verkennende inventarisatie. Dit moest voldoende input leveren voor de VNG bij het ondersteunen van gemeenten op dit dossier. Gemeenten die hebben gereageerd zijn zowel gevarieerd qua omvang (inwonersaantal) als qua locatie (geografische spreiding). Voordat de resultaten worden gepresenteerd is het van belang kort stil te staan bij het aantal reacties dat is binnengekomen en de vraag te stellen hoe dit resultaat geïnterpreteerd moet worden. Een voor de hand liggende vraag is of –gezien het feit dat het merendeel van de gemeenten in Nederland de vragenlijst niet heeft ingevuld- gemeenten eigenlijk wel met de problematiek te maken hebben?

Er zijn verschillende mogelijke verklaringen voor het feit dat het merendeel van de gemeenten niet heeft gereageerd: (1) gemeenten hebben andere prioriteiten die op het moment hoger op de agenda staan; (2) de problematiek speelt inderdaad niet; (3) de problematiek speelt wel, maar wordt niet als zodanig onderkend en (4) het onderzoek werd uitgevoerd in een minder gunstige periode (vakantieperiode). Al deze factoren zijn ons inziens legitieme verklaringen, die echter niet met zekerheid zijn vast te stellen. De 75 ontvangen reacties zijn voldoende basis om een beeld te krijgen van de mogelijke behoeften van gemeenten aan ondersteuning. Het feit dat er zowel kleine, middelgrote als grotere gemeenten hebben gereageerd en het feit dat er vanuit elk van de provincies reacties zijn ontvangen geeft ons inziens een goed beeld van de mogelijke behoeften. In de nabelronde bleek dat veel gemeenten niet goed wisten wie de vragenlijst kon invullen: het onderwerp was niet als zodanig belegd bij een bepaalde afdeling of functionaris.

Uit alle 12 provinciën zijn reacties ontvangen. Hierbij viel op dat relatief veel gemeenten uit Noord-Brabant (13) en Zuid-Holland (13) de vragenlijst hebben ingevuld. In paragraaf 2.2 is een overzicht gegeven van de reacties per provincie. Acht gemeenten gaven aan dat zij geen behoefte hadden aan ondersteuning door de VNG op dit dossier, omdat dergelijke problematiek in hun gemeente niet speelt of omdat andere vraagstukken prioriteit hebben.

1.4 Leeswijzer

In deze rapportage doet het COT verslag van de bevindingen. De belangrijkste uitkomsten worden per thema besproken. Ook wordt per thema een selectie weergegeven van toelichtingen die konden worden gegeven bij een aantal vragen. Deze bloemlezing van aanvullende reacties is van

belang. Zij geeft een duidelijk beeld en inzicht in de wijze waarop binnen verschillende gemeenten tegen het onderwerp wordt aangekeken.

In het laatste hoofdstuk worden aanbevelingen geformuleerd. Deze aanbevelingen kunnen worden gebruikt voor het vormgeven aan mogelijke vervolgactiviteiten, met andere woorden: 'hoe kan op basis van de geïnventariseerde behoeften en wensen de VNG gemeenten zo optimaal mogelijk ondersteuning bieden?'.

2 Bevindingen

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de belangrijkste onderzoeksbevindingen. De bevindingen zijn geclusterd rond de thema's zoals deze in de vragenlijst stonden vermeld. Ook wordt een selectie weergegeven van door gemeenten gegeven toelichtingen. Deze selectie geeft een beeld van de wijze waarop in gemeenten tegen het onderwerp wordt aangekeken.

2.2 Huidige situatie

In deze paragraaf staat de situatie centraal zoals deze door de gemeente wordt ervaren. Aan bod komen de mate waarin gemeenten te maken hebben met incidenten van polarisatie of radicalisering en met welk type incidenten zo te maken hebben. Ook werd de vraag gesteld of de gemeenten voldoende zicht hebben op de problematiek en of er reeds bepaalde activiteiten zijn ondernomen (onderzoek/maatregelen binnen het reguliere beleid). Tevens is een vraag gesteld over de partners waarmee de gemeenten het onderwerp of de lokale situatie mogelijk hebben besproken.

Kennis van bestaande nota's en handreikingen?

Wij hebben gemeenten gevraagd of zij bekend zijn met enkele specifiek genoemde nota's en andere documenten (handreikingen). De kennis over bestaande publicaties en handreiking is beperkt, zo blijkt uit de antwoorden op de desbetreffende vragen. Weliswaar geeft een meerderheid aan hiervan op de hoogte te zijn (respectievelijk 38 en 38) toch constateren wij ook dat velen geen reactie gegeven. Het CCV dossier radicalisering is bekend bij 28 gemeenten. Dit is relatief hoog als we kijken naar het aantal gemeenten dat aangeeft te maken te hebben met polarisatie en/of radicalisering (zie verder).

De bekendheid bij gemeenten van rijksnota's is laag. Met name onbekend zijn de nota's van het Ministerie van Vreemdelingenzaken en Integratie. De nota's van het Ministerie van Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zijn bij meer gemeenten bekend. Er zijn veel gemeenten die geen antwoord hebben gegeven op de gestelde vraag. Mogelijk dat alleen de gemeenten die met het probleem te maken hebben de nota's lezen. In dat geval is het aantal gemeenten hoog gelet op het aantal gemeenten dat aangeeft te maken te hebben met polarisatie en/of radicalisering (zie verder).

Bekendheid bestaande rijksnota's	Wel	Niet	Non respons
Weerbaarheid tegen radicalisering moslimjongeren (2005)	18	40	17
Weerbaarheid en integratiebeleid (2005)	14	43	18
Tussenrapportage weerbaarheid en integratiebeleid (2006)	16	42	17
Radicalisme en radicalisering (2005)	28	23	24
Lokale en justitiële aanpak radicalisme (2005)	30	27	18

De publicaties van instanties als de Algemene Inlichtingen- en Veiligheids Dienst (AIVD) en de Nationaal Coördinator terrorismebestrijding (NCTb) lijken beter bekend te zijn bij gemeenten. Al geven 31 gemeenten aan geen kennis genomen te hebben van de jaarverslagen dan wel andere publicaties van de AIVD.

Bekendheid publicaties AIVD/NCTb	Wel	Niet	Non respons
Van Dawa tot Jihad/jaarverslagen (AIVD)	27	31	17
Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (NCTb)	39	19	17

Incidenten polarisatie en radicalisering

In de meeste gemeenten is geen sprake van incidenten, zo geven zij aan. Dit geldt zowel voor incidenten rond polarisatie als voor incidenten rond radicalisering. Incidenteel komen wel incidenten voor, voornamelijk incidenten op het gebied van polarisatie. Enkele gemeenten geven aan regelmatig te maken te hebben met polarisatie (5) of radicalisering (2).

Voorkomen incidenten/type incident	Polarisatie	Radicalisering
Niet	42	54
Incidenteel	27	15
Regelmatig	5	2
Totaal	74 (1 niet ingevuld)	71 (4 niet ingevuld)

Hierbij geldt dat spanningen tussen bevolkingsgroepen relatief zichtbaar zijn, bijvoorbeeld incidenten in het uitgaansleven, tijdens (amateur)voetbalwedstrijden of op scholen. Dit zijn vaak situaties die snel en plotseling uit de hand kunnen lopen op basis van een relatief onschuldige aanleiding (ruzie, overtreding op het veld etc.). Het proces van radicalisering speelt zich veelal niet zichtbaar voor 'de buitenwereld'/buitenstaanders af. Weliswaar kunnen er bepaalde voor de buitenwereld zichtbare signalen zijn (gedragsveranderingen of andere uitingen), vaak is radicalisering een voor velen onzichtbaar proces dat niet als zodanig wordt herkend. Het is dus mogelijk dat het probleem onzichtbaar is en daarmee ondervertegenwoordigd wordt in de tabel. Dit kan niet met zekerheid worden vastgesteld. De resultaten geven aan hoeveel gemeenten denken dat zij wel of niet te maken hebben met polarisatie en/of radicalisering.

Voor 23 gemeenten geldt dat zij aangeven dat er ófwel sprake was van incidenten op het gebied van polarisatie ófwel van incidenten op het gebied van radicalisering. Dertien gemeenten geven aan dat zowel incidenten rond polarisatie als rond radicalisering te hebben gehad.⁴ Het beeld per provincie is als volgt:

Incidenten polarisatie

		Incidenten polarisatie				Totaal
		niet	incidenteel	regelmatig	niet ingevuld	
Provincie	Limburg	7	1	0	0	8
	Gelderland	5	1	1	0	7
	Noord-Brabant	5	6	1	1	13
	Overijssel	2	5	0	0	7
	Drente	3	0	0	0	3
	Utrecht	2	5	0	0	7
	Zeeland	1	1	0	0	2
	Zuid-Holland	6	5	2	0	13
	Noord-Holland	3	0	0	0	3
	Flevoland	0	1	0	0	1
	Friesland	5	1	0	0	6
	Groningen	3	1	1	0	5
	Totaal		42	27	5	1

⁴Op de vraag of er in de gemeente sprake is van incidenten op het gebied van polarisatie en incidenten op het gebied van radicalisering werd er dan of twee keer het antwoord *incidenteel* aangekruist of een combinatie van de antwoorden *incidenteel* en *regelmatig*.

Incidenten radicalisering

		Incidenten radicalisering				Totaal
		niet	incidenteel	regelmatig	niet ingevuld	
Provincie	Limburg	7	1	0	0	8
	Gelderland	6	1	0	0	7
	Noord-Brabant	8	3	0	2	13
	Overijssel	5	1	0	1	7
	Drente	3	0	0	0	3
	Utrecht	4	3	0	0	7
	Zeeland	1	1	0	0	2
	Zuid-Holland	9	2	1	1	13
	Noord-Holland	3	0	0	0	3
	Flevoland	0	1	0	0	1
	Friesland	6	0	0	0	6
	Groningen	2	2	1	0	5
Totaal		54	15	2	4	75

In het behoeftenonderzoek is de vraag gesteld in hoeverre de gemeenten te maken hebben met de volgende type incidenten: islamitische radicalisering, rechtsradicalisering en/of spanningen tussen bevolkingsgroepen.

Type	Wel	Niet
Islamitische radicalisering	8	48
Rechtsradicalisering	27	31
Spanningen tussen bevolkingsgroepen	30	27

De meeste gemeenten hebben aangegeven dat zij geen incidenten hebben gehad rond islamitische radicalisering. Wat opvalt, is dat er aanzienlijk meer gemeenten melding maken van incidenten rond rechtsradicalisering en spanningen tussen bevolkingsgroepen. Hierbij past de kanttekening dat deze incidenttypen voor de gemiddelde gemeente beter herkenbaar zijn. Iedereen kan zich een beeld voor de geest halen bij zogenoemde 'Lonsdale-jongeren'. Het gaat hierbij om de eigen beleving. In hoeverre ook daadwerkelijk sprake is van rechtsradicalisering kan niet door ons worden vastgesteld. Ook met spanningen tussen bevolkingsgroepen (bijvoorbeeld in het uitgaansleven) zijn, zoals eerder opgemerkt, velen bekend. Meer abstract is islamitische radicalisering. Mogelijk zal het verschijnsel als zodanig niet worden herkend. Desalniettemin is het eveneens goed mogelijk dat er geen sprake is van dit type radicalisering. Het valt op dat in vergelijking met de vorige vraag er meer gemeenten zijn die aangeven te maken te hebben gehad met incidenten rond radicalisering. Een verklaring hiervoor is dat het in meerdere gevallen gaat om een eenmalig probleem dat in enkele gevallen inmiddels is opgelost en er dus niet langer sprake is van radicalisering volgens deze gemeenten.

Enkele toelichtende reacties:

- 1 incident de laatste jaren tussen allochtone en autochtone jongeren.
- Afgelopen jaar 1 keer -vorm van polarisatie.
- Hier bijna geen incidenten. Meestal zijn de incidenten tussen groepen van diverse allochtone afkomst, maar dan ook drugsgerelateerd, dus niet echt polarisatie/radicalisering.
- Extreemrechtse aanplakbiljetten/ ruzie tussen allochtone en autochtone jongeren een en ander. zeer incidenteel.

- In echt een heel zeldzaam geval wordt er gediscrimineerd. Er zijn wel veel Lonsdale-jongeren.
- Incidenteel spanningen (voetbalsupporters versus andere supporters).
- Kleine gemeenschap waarbij eventuele groeperingen snel bekend raken en aan de oppervlakte komen.
- Kleinschalige incidenten bijv. op scholen. Blijft echter wel op kleine schaal.
- Laatste jaar meer structureel te maken met polarisatie. Groepen rivaliserende jongeren dagen elkaar uit om te vechten. Discriminatie tussen die groepen. Gaat hier om spanningen met etnische kenmerken (Lonsdale versus allochtonen).
- Mogelijk 1 radicale moslimjongere.
- Spanningen tussen allochtone en autochtone groepen resulterend in pesten, bedreiging, geweld en agressie (van beide kanten)/ vanuit moslimgemeenschap nog geen signalen over incidenten op radicaliseringsgebied.
- Stickeracties van extreemrechts tijdens verkiezingen/Lonsdale-jongeren versus Marokkaanse jongeren
- Website jongeren

Voldoende zicht op polarisatie en radicalisering in eigen gemeente?

Op de vraag of de gemeente voldoende zicht heeft op polarisatie in de eigen gemeente geeft het merendeel van de gemeenten een bevestigend antwoord (52 gemeenten). Dit is ook het geval met betrekking tot het zicht hebben op radicalisering in de eigen gemeente (46 gemeenten antwoorden bevestigend). Toch geven ook 21 gemeenten aan geen voldoende zicht op polarisatie te hebben. Voor radicalisering is dit aantal hoger: 26 gemeenten hebben geen voldoende zicht op radicalisering in de eigen gemeente.

Enkele toelichtende reacties:

Polarisatie:

- De gemeente heeft redelijk zicht op polarisatie, maar acht dit nog niet voldoende om beleid op te ontwikkelen.
- Er heeft een expertmeeting over extreemrechts plaatsgevonden, waardoor er een realistisch beeld is ontstaan.
- Door onderzoek bij keten en 'keetjongeren' zijn de jongerenwerkers ervan doordrongen dat de uitingen nogal polariserend zijn.
- Er is beperkt zicht gebaseerd op informatie van contacten met het veld. Dit is niet compleet.
- Er zijn voldoende infokanalen aanwezig en regelmatig overleg met de Regionale Inlichtingen Dienst (RID).
- Geen issue in niet-verstedelijkt Noordoost Nederland.
- Geen signalen over eventuele groeperingen.
- Geen signalen van meest voor de hand liggende partijen.
- Gemeente heeft 14 kernen, 700-5000 inwoners. Vreemdelingen weigeren vaak een aangeboden woning of verhuizen snel.
- Groepen zijn bekend en wijzigingen in hun gedrag ten opzichte van elkaar springen daardoor snel in het oog.
- Het is bekend dat er incidenten zijn. We zijn nog niet toegekomen aan een analyse (politie ook nog niet).
- Het is een klein dorp. Er is daarom een goed beeld van de staat van de samenleving.
- Hierbij gaan we af op signalen uit wijkteams en van de politie.
- Informatie wordt onvoldoende gedeeld door betrokken instanties.
- Ja, via politie en ambulante jongerenwerk. Politie gaf vorig jaar aan dat er sprake was van polarisering; van incidenteel naar meer structureel karakter. Door politie en ambulante jongerenwerk is hiervan een analyse gemaakt.
- Het is een kleine gemeente dus incidenten worden vrijwel direct de kop ingedrukt door de politie.

- Jongerenwerk heeft goede contacten.
- Kleine gemeente. Het is ons kent ons en er is veel geroddel.
- Op dit moment is er geen duidelijk zicht op de hoeveelheid personen die zich hiermee bezig houdt.
- Overzichtelijke gemeente met een goed netwerk van jongerenwerk, politie en jeugdhulpverleningsinstanties.
- De politie houdt het aantal gevallen bij.
- Recentelijk heeft het college besloten om de informatiepositie omtrent polarisatie en radicalisering te verbeteren door het inrichten van een informatiehuishouding.
- Via buurtgericht werken (wijkteams), buurtpeilingen, contacten met welzijnsinstellingen, politie etc.
- Via een wijkagent komt er een en ander naar voren.

Radicalisering:

Enkele toelichtende reacties:

- 2 jaar geleden was er een goed beeld. De politie heeft ze ook in beeld. Het is nu vrij rustig, maar we weten niet wat er sluimert.
- 3 maanden geleden heeft de RID de stand van zaken toegelicht bij de gemeente.
- Contacten in het veld door welzijnswerkers; jeugdagenten.
- Onderzoek 2006.
- Er is bij jongeren enig zicht op radicalisering.
- Er zijn geen signalen van radicalisering vanuit de moslimgemeenschap. Deze groep is in de gemeente ook niet heel groot. Een analyse ontbreekt.
- Er is nog niet voldoende zicht. Wel wordt er gewerkt aan een pilot signalering radicalisering (meldpunt en training van eerstelijns werkers).
- Er zijn voldoende infokanalen aanwezig en er regelmatig overleg met de RID.
- Er zijn geen allochtone groepen in de gemeente aanwezig.
- Dit is geen issue in niet-verstedelijkt Noordoost Nederland.
- Er zijn geen signalen over eventuele groeperingen.
- Het vermoeden bestaat dat dit het geval is.
- Ik vraag me dit wel eens af, maar ga ervan uit dat de AIVD ons zou waarschuwen. Daar is tot dusver geen sprake van.
- De informatie komt vooral van politie.
- De informatie wordt onvoldoende gedeeld door betrokken instanties.
- Er is beperkt ingang bij de Marokkaanse gemeenschap.
- Ja, nauw overleg tussen gemeente, politie en welzijn. Groepen zijn goed bekend bij iedereen.
- Het is een kleine gemeente met ons kent ons en veel geroddel.
- Op dit moment is er geen duidelijk zicht op de hoeveelheid personen die zich hiermee bezig houdt.
- De politie houdt het aantal gevallen bij.
- Radicalisering is volgens mij lang niet altijd zichtbaar. Het speelt zich veel af achter gesloten deuren.
- Recentelijk heeft het college besloten om de informatiepositie omtrent polarisatie en radicalisering te verbeteren door het inrichten van een informatiehuishouding.
- Via overleg met politie.
- Dit wordt momenteel onderzocht door de regiopolitie.
- Politie heeft onderzoek gedaan naar de stand van zaken rondom rechts-extremisme in de gemeente.

Problematiek onderzocht door gemeente

Het merendeel van de gemeenten heeft geen onderzoek uitgevoerd dan wel laten uitvoeren naar mogelijke polarisatie of radicalisering (56 gemeenten hebben geen onderzoek gedaan of laten; 16 hebben wel onderzoek gedaan of laten doen).

Enkele toelichtende reacties:

- Door goede contacten met kerk- en moskeebestuur. Hieruit blijkt dat er in onze gemeente geen sprake is

van radicalisering.

- Enkel op het gebied van extreemrechts, waarbij schooldirecteuren, horecapersoneel, jongerenwerkers in dialoog traden met de gemeente en elkaar (en politieonderzoek).
- Niet specifiek onderzocht, omdat signalen ontbreken.
- Het is als aandachtspunt naar voren gekomen in de veiligheidsanalyse voor integraal veiligheidsbeleid (kwalitatieve deel).
- In 2005 is naar aanleiding van signalen een inventarisatieonderzoek verricht naar extreemrechtse sympathieën.
- Is nog geen noodzaak voor.
- Niet specifiek voor radicalisering/polarisatie, maar algemene peilingen om gemeentelijk beleid op af te stemmen.
- Onderzoek staat op agenda van regulier veiligheidsoverleg als aandachtspunt (als veiligheidsthema uit kernbeleid dat gemeente als leidraad voor het IVB hanteert). In dit overleg zijn zowel interne als externe partners vertegenwoordigd. Tot op heden geen signalen.
- Op dit moment wordt in werkgroepvorm gewerkt aan het opzetten van activiteiten die inzicht zouden kunnen bieden op dit vlak.
- Periodiek overleg met de RID.
- Uit verschillende onderzoeken komt naar voren om hoeveel jongeren het gaat en of het harde kern of meelopers zijn. Dit beeld is dus verouderd.
- Wel onderzoek in 1999 door GGD over discriminatie.
- Wordt momenteel onderzocht door regiopolitie.

Problematiek besproken met partners?

Een meerderheid van de gemeenten heeft de problematiek wel besproken met de politie en/of de RID. Ook welzijnsinstellingen worden vaak genoemd als partner waarmee wordt overlegd. Onderwijsinstellingen lijken minder voor de hand te liggen als gesprekspartner op dit onderwerp: onderwijsinstellingen worden vaker niet dan wel genoemd. Opvallend is dat slechts 13 gemeenten de problematiek besproken hebben met zogenoemde religieusculturele instellingen. Met deze instellingen bestaan in de regel weinig reguliere contacten, in vergelijking met contacten met de politie, welzijnsinstellingen en scholen. Dit resultaat lijkt bestand onderzoek te bevestigen. Hieruit bleek eerder dat er beperkt contact is vanuit de gemeente met bijvoorbeeld moskeeën.

Problematiek besproken met partners	Wel	Niet
Politie/RID	57	18
Welzijnsinstellingen	43	31
Onderwijsinstellingen	27	47
Religieusculturele instellingen	13	61

Andere organisaties en/of instellingen die worden genoemd als partners waarmee het onderwerp en de eigen situatie is besproken zijn onder meer: het AMA-centrum⁵, Jeugdzorg, jongerenoverlastoverleg (onder andere buurtvaders), horeca, jeugdinterventieteams, Justitie, Antidiscriminatiebureau en woningbouwcorporaties.

2.3 Algemene ondersteuning

In deze paragraaf geven wij aan in hoeverre gemeenten behoefte hebben aan algemene ondersteuning. Hiermee wordt vooral toegang en beschikbaarheid van kennis bedoeld, evenals behoefte aan themabijeenkomsten en andere vormen van ondersteuning (juridisch, beleidsmatig).

⁵ Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers.

Het doel van deze vragen was om te verkennen aan welke type ondersteuning gemeenten in het algemeen behoefte hebben.

Op basis van de inventarisatie kan worden geconcludeerd dat gemeenten behoefte hebben aan kennis. Kennis in de vorm van een handreiking, dan wel kennis die digitaal beschikbaar is. Hierbij aansluitend bestaat de wens voorbeelden van andere gemeenten te kunnen raadplegen bijvoorbeeld via internet. Dit zijn voorbeelden van eenvoudig te raadplegen kennisbronnen (laagdrempelige toegang tot kennis). De mogelijkheid toegang te hebben tot expertise of het kunnen beschikken over namen van deskundigen (om mogelijk advies in te winnen) wordt met enige regelmaat als behoefte benoemd. Tevens lijkt behoefte te bestaan aan standaardformats (protocollen). In enkele reacties wordt benadrukt dat er rekening moet worden gehouden met kleinere gemeenten.

Meerdere gemeenten hebben aangegeven behoefte te hebben aan regionale themabijeenkomsten en/of expertbijeenkomsten. Beleidsmatige ondersteuning, bijvoorbeeld bij het ontwikkelen van een aanpak, lijkt beperkt.

Uit de reacties blijkt dat sommige gemeenten op dit moment geen duidelijke behoeften hebben omdat het probleem zich niet voordoet of niet lijkt voor te doen. Men geeft wel aan in voorkomende gevallen behoefte te hebben aan bijvoorbeeld advies op maat of beleidsmatige ondersteuning gezien bijvoorbeeld de mogelijke politieke gevoeligheden.

Beschrijving behoeften	(Totaal: 75) Reacties
Kennis in de vorm van een handreiking	38
Kennis die digitaal beschikbaar is	38
Vaardigheidstrainingen	15
Toegang tot expertise/namen van deskundigen	19
Voorbeelden van andere gemeenten (virtueel)	34
Namen van contactpersonen bij andere gemeenten	19
Juridische ondersteuning	7
Beleidsmatige ondersteuning (ontwikkelen aanpak)	19
Formats/modellen (bijvoorbeeld van protocollen)	29
Advies op maat (per vraagstuk)	16
Advies/ondersteuning ter plaatse in de eigen gemeente	8
Regionale themabijeenkomsten/expertsessies	21
Landelijke themabijeenkomsten/expertsessies	10

2.4 Ondersteuning bij de start van een aanpak

Het ontwikkelen van een aanpak is vaak niet eenvoudig. Er kunnen andere prioriteiten belangrijker zijn, of er is sprake van een beperkte mate van bewustwording en een gebrek aan specifieke kennis. In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de behoeften die bestaan in deze opstartfase.

Zowel de behoefte aan een basismodule voor bewustwording van het onderwerp voor ambtenaren en bestuurders, de behoefte aan een format/vragenlijst om na te gaan of een aanpak vereist is (zelfdiagnose) en een format/vragenlijst die de gemeente kan benutten in een gesprek met maatschappelijke organisaties en de politie bij het in kaart brengen van eventuele problematiek (externe basisverkenning) wordt regelmatig geuit. Dit lijkt erop te duiden dat bewustwording in

gemeentelijke organisaties over de problematiek niet altijd even groot is. In een toelichtende reactie geeft een gemeente aan: *“Het is vooral bij bestuurders nog een taboe onderwerp”*. Dit sluit aan bij eerdere ervaringen van het COT in gemeenten.

Ook bestaat de behoefte plannen van aanpak van andere gemeenten te benutten voor de eigen gedachtevorming. Andere benoemde behoeften betreffen een overzicht van externe deskundigen en van het reeds bestaande aanbod van cursussen en modules. Meerdere gemeenten hebben aangegeven behoefte te hebben aan het in contact komen met collega's uit andere gemeenten die reeds gestart zijn met een aanpak. Dit lijkt aan te sluiten bij de behoefte aan laagdrempelige toegang tot bestaande en beschikbare kennis.

Beschrijving	Reacties
Een basismodule voor bewustwording van het onderwerp voor ambtenaren	28
Een basismodule voor bewustwording van het onderwerp voor bestuurders	18
Een overzicht van beschikbare externe deskundigen, bestaand aanbod van cursussen, modules en dergelijke	22
(Eventueel via de VNG) in contact komen met collega's van gemeenten die al bezig zijn met een aanpak en kunnen meedenken	19
Een beschrijving van initiatieven op rijksniveau en informatie over hoe aan te sluiten bij nationale initiatieven (zoals het op korte termijn te verschijnen actieplan polarisatie en radicalisering)	26
Plannen van aanpak van anderen gemeenten kunnen inzien en benutten voor de eigen gedachtevorming	34
Format/vragenlijst die de gemeente kan benutten om voor zichzelf na te gaan of een aanpak vereist is (zelfdiagnose)	35
Format/vragenlijst die de gemeente kan benutten in een gesprek met maatschappelijke instanties en de politie bij het in kaart brengen van eventuele problematiek (basisverkenning extern)	33
Format voor een bestuurlijke notitie over een eventuele aanpak	21
Begeleiding bij een bestuurlijke themabespreking	4

2.5 Ondersteuning bij preventie

In deze paragraaf worden de behoeften in kaart gebracht gericht op preventieve maatregelen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om maatregelen die door scholen, welzijnsinstellingen en gemeenten genomen kunnen worden.

Veel gemeenten hebben behoefte aan kennis over maatregelen/activiteiten die genomen kunnen worden om de –mogelijke- voedingsbodem onder polarisatie en radicalisering weg te nemen (bevordering sociale cohesie en in mindere mate vergroten weerbaarheid en beperken vatbaarheid van jongeren voor radicalisering). Een handreiking met voorbeelden van maatregelen die ingezet kunnen worden in het tegengaan van polarisatie en radicalisering is hiertoe een mogelijkheid. Ook toegang tot een digitaal te raadplegen database wordt vaak genoemd. Aan aanvullende meer specifieke informatie over maatregelen bestaat tevens behoefte, zowel op scholen, voor gemeenten als voor het welzijnswerk.

Er is beperkt sprake van behoeften op het gebied van informatie over bepaalde radicale stromingen. Ook vaardigheden voor interculturele communicatie en het omgaan met religieuze en culturele vraagstukken worden slechts beperkt als behoefte benoemd. Een uitzondering hierbij vormt de benoemde behoefte aan informatie over rechtsradicale jongerenstromingen/culturen, zoals de zogenoemde Lonsdale-jongeren. De behoefte aan informatie over andere vormen van

radicalisme (zoals dierenrechtenactivisme) en over daadwerkelijk als terroristisch bekend staande groeperingen lijkt klein. Slechts enkele gemeenten hebben aangegeven hier behoefte aan te hebben.

Verder valt op dat slechts weinig gemeenten hebben aangegeven behoefte te hebben aan meer informatie over het salafisme. Dit is mogelijk nu anders na het verschijnen van het recente AIVD rapport over het zogenoemde neo-radicalisering waarin het salafisme prominent is benoemd (dit is verschenen nadat het behoeftenonderzoek was uitgevoerd).

Beschrijving	Reacties
Een op internet te raadplegen database van projecten en maatregelen gericht op het bevorderen van sociale cohesie	<u>38</u>
Een op internet te raadplegen database van projecten en maatregelen gericht op het vergroten van de weerbaarheid/beperken van de vatbaarheid van jongeren voor radicalisering	31
Een handreiking met hierin voorbeelden van projecten en maatregelen gericht op het tegengaan van polarisatie	<u>36</u>
Een handreiking met hierin voorbeelden van projecten en maatregelen gericht op het tegengaan van radicalisering	<u>32</u>
Specifieke informatie over maatregelen/initiatieven op scholen	<u>36</u>
Specifieke informatie over maatregelen/initiatieven voor welzijnswerk	27
Specifieke informatie over maatregelen/initiatieven voor gemeenten	<u>32</u>
Vaardigheden voor interculturele communicatie (los van radicalisering)	8
Vaardigheden in het omgaan met culturele en religieuze vraagstukken (los van radicalisering)	8
Informatie over radicale stromingen binnen de islam (internationaal)	9
Informatie over radicale stromingen binnen de islam in Nederland	10
Specifieke informatie over het Salafisme, omdat dit vaak (terecht of onterecht) wordt genoemd in relatie tot mogelijke radicalisering	8
Informatie over rechtsradicale stromingen/jongerencultuur (zogenoemde Lonsdale-jongeren) in Nederland	27
Informatie over dierenrechtenactivisme	9
Informatie over andere vormen van activisme/extremisme (waaronder antiglobalisten, antimilitaristen en dergelijke) in Nederland	5
Meer gerichte informatie over daadwerkelijk als radicaal en/of terroristisch bekend staande (internationale) organisaties die mogelijk ook in Nederland aanhangers hebben en over de bijbehorende symboliek.	10

2.6 Ondersteuning bij de samenwerking met partners

Het onderhouden van goede relaties met gemeentelijke partners (politie, scholen, welzijnsinstellingen) is van groot belang voor de informatiepositie van de gemeente. In dit blok wordt gepeild op dit gebied behoeften bestaan, bijvoorbeeld de behoefte aan een standaardopzet voor afspraken met partners en/of een bijeenkomst om mogelijke problematiek te bespreken.

De behoefte om in contact te treden met partners als politie en welzijnsinstellingen, maar ook andere gemeenten, lijkt groot. Dit kan worden uitgelegd als de wens aan versterking van een mogelijke gezamenlijke aanpak van de problematiek. De behoefte aan handvatten voor intergemeentelijke samenwerking op het dossier past bij de constatering in onderzoeken dat de

problematiek in veel gevallen (deel) (gemeente)grensoverschrijdend is en dus ook een intergemeentelijke aanpak vereist.

Er is meer behoefte aan een standaardopzet voor een bijeenkomst met welzijns- en jongereninstanties en gemeentefunctionarissen, dan voor eenzelfde bijeenkomst met de politie. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat gemeenten het idee hebben dat een dergelijke bijeenkomst voor politiefunctionarissen minder van belang is, omdat de problematiek bij de politie bekend is. Voor het welzijnswerk zou dit minder gelden.

Beschrijving	Reacties
Een format voor afspraken met de politie over een gezamenlijke aanpak van polarisatie	<u>36</u>
Een format voor afspraken met de politie over een gezamenlijke aanpak van radicalisering	<u>34</u>
Een standaard opzet voor een bijeenkomst met politiefunctionarissen en gemeentefunctionarissen, inclusief stellingen/bespreekpunten	13
Een standaard opzet voor een bijeenkomst met welzijns- en jongerenwerkers en gemeentefunctionarissen, inclusief stellingen/bespreekpunten	<u>23</u>
Handvatten voor een mogelijke, regionale/districtelijke samenwerking in de aanpak (intergemeentelijke samenwerking)	<u>30</u>
Een basis plan van aanpak voor het betrekken van externe partners bij het verkennen/ontwikkelen en uitvoeren van een aanpak	<u>24</u>
Inzicht in rol/taken/verantwoordelijkheden/bevoegdheden van de verschillende partners	23
Handvatten voor het opzetten van een netwerk van autochtone en allochtone partners om vroegtijdig bedreigingen van de sociale cohesie te signalen en kansen voor het bevorderen van de sociale cohesie te benutten	11
Meer inzicht in de mogelijke rol van het zogenoemde Veiligheidshuis (nu nog in enkele gemeenten, kabinetsbeleid is om dit ook in andere gemeenten te stimuleren) rond het tegengaan van radicalisering	21

2.7 Ondersteuning bij signalering

In dit blok zijn vragen gesteld over behoeften aan ondersteuning bij het signaleren van mogelijke polarisatie en radicalisering.

Veel gemeenten hebben aangegeven behoefte te hebben aan handvatten voor signalering voor eerstelijns werkers. Ook een overzicht van voorbeeldsignalen (casuïstiek) wordt genoemd. Dit laatste sluit aan bij de algemene behoefte te beschikken over direct beschikbare, laagdrempelige toegang tot informatie. Informatie die in gevallen dat er mogelijk sprake zou zijn van polarisatie en/of radicalisering meteen te gebruiken is. Eén gemeente merkt met betrekking tot casuïstiek op dat dit "het onbekende herkenbaar/bekend" maakt.

Beschrijving	Reacties
Een overzicht van voorbeeld signalen/casuïstiek	<u>30</u>
Handvatten voor signalering voor eerstelijns werkers (jongerenwerkers, docenten, en anderen)	<u>42</u>
Een voorbeeld protocol voor het omgaan met privacy gevoelige informatie	24
Handvatten voor het opzetten en onderhouden van een signaleringsnetwerk (in aansluiting op bestaande netwerken)	18

2.8 Ondersteuning bij duiding signalen/incidenten

Nadat informatie over signalen en/of incidenten bij de gemeente binnenkomt is het van groot belang deze goed te duiden. Dit kan zijn het zoeken naar aanvullende informatie om signalen in de juiste context te plaatsen, of het inschakelen van deskundigen die ondersteuning kunnen bieden bij duiding.

Er is weinig behoefte aan hulp bij de duiding van signalen dan wel incidenten. Dit is enigszins opvallend omdat in het vorige blok werd geconstateerd dat er behoefte bestond aan casuïstiek en handvatten voor signalering voor eerstelijns werkers. Signalering en duiding liggen in elkaars' verlengde. Zonder gedegen duiding van signalen bestaat de kans dat zaken onder- dan wel overschat worden. Tegelijkertijd zijn nog weinig gemeenten gericht bezig met signalering. Dit betekent dat de behoefte aan ondersteuning nog beperkt in de praktijk is opgekomen. Gemeenten die wel reeds signalen verzamelen hebben wel behoefte aan ondersteuning, zo blijkt ook uit andere projecten en onderzoeken die het COT op dit moment uitvoert.

Beschrijving	Reacties
Zie voor tips voor het duiden onder meer de CCV/COT publicatie <i>Starten met een aanpak</i> (zie eerdere verwijzing)	4
Informatie over de betekenis van radicale symboliek Ondermeer het Landelijk Bureau tegen Rassendiscriminatie heeft op de website informatie over symboliek staan: Voor een toelichting op deze en andere symbolen zie www.lonsdaleneews.nl of www.lbr.nl/?node=1345 .	10
Informatie over de betekenis van anti-integratieve retoriek/argumenten	8
Informatie over de betekenis van meer gewelddadige retoriek/argument	8
Handvatten voor het opzetten van een zogenoemd casusoverleg waar partners eventuele signalen/vraagstukken bespreken	9
De mogelijkheid om online vragen te stellen over (geanonimiseerde) cases aan deskundigen	11
Oefeningen voor het duiden	7
Een set met doorvraag-vragen voor het verzamelen van aanvullende informatie die relevant is/kan zijn voor de duiding	11
Contactgegevens van deskundigen die kunnen helpen bij het duiden van signalen	9

2.9 Ondersteuning bij het ontwikkelen en toepassen van interventies

In dit blok is geïnventariseerd welke middelen een gemeente kan gebruiken voor het ontwikkelen en toepassen van interventies bij gebeurtenissen die gerelateerd kunnen worden aan polarisatie en radicalisering.

Er is behoefte aan inzicht in jurisprudentie rond het eventueel tegengaan van extreemrechtse bijeenkomsten, demonstraties en dergelijke. Ook wordt deze behoefte, maar in mindere mate, benoemd rond het gebruik van extreemrechtse symboliek en retoriek en de omgang met discussies rond religieuze gebruiken. Dit zijn vraagstukken waar gemeenten in de praktijk mee te maken hebben en waarvoor geen kant-en-klare oplossing klaar ligt. Het zijn ook zaken die vaak incidenteel spelen. De ervaring en kennis is dan ook vaak beperkt.

Beschrijving	Reacties
Inzicht in jurisprudentie rond het eventueel tegengaan van extreemrechtse bijeenkomsten, demonstraties, concerten en dergelijke	21
Inzicht in jurisprudentie rond het gebruik van extreemrechtse symboliek en retoriek	16

Inzicht in jurisprudentie rond het omgaan met botsende waarden/discussie rond religieuze gebruiken	16
Handvatten voor het aangaan van een gesprek met organisaties die zich mogelijk anti-integratief opstellen	12
Toegang tot voorbeelden van interventies rond mogelijke islamitische radicalisering gericht op een individu (bijvoorbeeld coaching, wegnemen gevoel van discriminatie)	13
Toegang tot voorbeelden van interventies rond mogelijk rechtsradicalisering gericht op een individu (bijvoorbeeld coaching, wegnemen gevoel van discriminatie)	14
Toegang tot voorbeelden van interventies rond mogelijke islamitische radicalisering gericht op een organisatie	9
Toegang tot voorbeelden van interventies rond mogelijk rechtsradicalisering gericht op een organisatie	11
Tips en adviezen over hoe om te gaan met zorgen/vragen over mogelijke radicale uitingen op internet	14

2.10 Ondersteuning bij nazorg

Met nazorg wordt in dit kader het traject bedoeld nadat er een interventie is gepleegd. Voor sommige gemeente was dit een abstract begrip. Het gaat er met name om in kaart te brengen welk effect een mogelijke interventie had op het probleem (in hoeverre is het probleem opgelost), op de perso(o)n(en) waarop de interventie was gericht en/of op de (sociale) omgeving.

Beschrijving	Reacties
Handvatten voor de monitoring na een interventie	19
Inzicht in en toegang tot ervaringen van andere gemeenten in de nazorg na interventie	17

2.11 Ondersteuning bij praktijkvraagstukken

In de dagelijkse praktijk kunnen vele vraagstukken spelen die niet (direct) gerelateerd zijn aan polarisatie dan wel radicalisering, maar waarmee gemeenten wel worstelen. Het betreft bijvoorbeeld een botsing van normen en waarden zoals discussies over bijvoorbeeld het dragen van 'hoofddoekjes' of over omgangsvormen (wel of geen hand geven). Hierover zijn in dit behoeftenonderzoek twee vragen gesteld. Uit de antwoorden bleek hieraan weinig behoefte te bestaan.

Beschrijving	Reacties
Handvatten voor het omgaan met praktische vragen rond de scheiding kerk en staat in het licht van het bevorderen van de sociale cohesie en het tegengaan van polarisatie en/of radicalisering (bijvoorbeeld ondersteuning bij religieusculturele activiteiten, bevorderen 'gematigd aanbod islam', standpunten ten aanzien van religieuze uitspraken, en dergelijke)	14
Handvatten voor het omgaan met vragen en discussies rond uiterlijke kenmerken en religie als factor in de publieke ruimte	8

3 Conclusies en aanbevelingen

Door middel van dit behoeftenonderzoek is voor het eerst een zo grote groep van gemeenten geraadpleegd over de onderwerpen polarisatie en radicalisering. In totaal hebben 75 gemeenten deelgenomen aan het onderzoek. Het doel van het onderzoek was niet om een representatief beeld te geven van *de* behoefte van *de* gemiddelde Nederlandse gemeente. Het doel van het onderzoek was om de VNG een indruk te geven van de verschillende behoeften die al dan niet spelen bij gemeenten. Het onderzoek heeft een dwarsdoorsnede opgeleverd van mogelijke behoeften waarmee niet alleen de VNG maar ook anderen hun voordeel kunnen doen. Wij denken hierbij in het bijzonder aan die ministeries die bijdragen aan de uitwerking en vervolgens uitvoering van het recent gepresenteerde actieplan tegen polarisatie en radicalisering.

Het onderzoek heeft ook een beeld opgeleverd van het aantal gemeenten dat aangeeft te maken te hebben met polarisatie en/of radicalisering. Hieruit blijkt dat onder de deelnemende gemeenten polarisatie vaker voorkomt dan radicalisering. Een meerderheid van hen geeft echter aan dat polarisatie bij hen niet speelt. Dit geldt in sterkere mate voor radicalisering. Voor de gepercipieerde incidenten rond radicalisering geldt dat vermeende rechtsradicalisering vaker voorkomt dan vermeende islamitische radicalisering (27 maal tegenover 8 maal islamitische radicalisering). Tegelijkertijd geeft een groot aantal gemeenten aan beperkt zicht te hebben op deze problematiek. Voorzichtigheid bij interpretatie van deze resultaten is dan ook geboden. Het COT weet uit eigen ervaring weet dat de kennis over en inzicht in zowel rechtsradicalisering als islamitische radicalisering bij veel gemeenten begrijpelijkerwijs beperkt is.

Een groot deel van de betrokken gemeenten is niet bekend met de eerder op nationaal niveau ontwikkelde beleidsnota's en stukken van de AVID over deze onderwerpen. Dit is niet vreemd gelet op het grote aantal gemeenten dat aangeeft geen probleem op dit dossier te hebben.

De door de gemeenten aangegeven behoeften zijn divers. Aan een aantal ondersteunende activiteiten is echter duidelijk meer behoefte dan aan andere activiteiten. De behoefte aan een handreiking en digitaal beschikbare kennis is het grootst. De volgende meer specifieke behoeften zijn het meest frequent benoemd.

	Behoefte	Reacties
1.	Handvatten voor signalering voor eerstelijns werkers (jongerenwerkers, docenten, en anderen)	<u>42</u>
2.	Een op internet te raadplegen database van projecten en maatregelen gericht op het bevorderen van sociale cohesie	<u>38</u>
3.	Een handreiking met hierin voorbeelden van projecten en maatregelen gericht op het tegengaan van polarisatie	<u>36</u>
4.	Specifieke informatie over maatregelen/initiatieven op scholen	<u>36</u>
5.	Een format voor afspraken met de politie over een gezamenlijke aanpak van polarisatie	<u>36</u>
6.	Format/vragenlijst die de gemeente kan benutten om voor zichzelf na te gaan of een aanpak vereist is (zelfdiagnose)	<u>35</u>
7.	Plannen van aanpak van anderen gemeenten kunnen inzien en benutten voor de eigen gedachtevorming	<u>34</u>
8.	Voorbeelden van andere gemeenten (virtueel)	<u>34</u>
9.	Een format voor afspraken met de politie over een gezamenlijke aanpak van radicalisering	<u>34</u>
10.	Format/vragenlijst die de gemeente kan benutten in een gesprek met maatschappelijke instanties en de politie bij het in kaart brengen van eventuele problematiek (basisverkenning extern)	<u>33</u>

De meest benoemde behoefte betreft handvatten voor eerstelijns werkers voor signalering. Het COT definieert eerstelijns werker als *“diegene die vanuit zijn of haar beroep in direct contact kan komen te staan met (potentieel) radicaliserende personen, groepen en organisaties en in zijn of haar directe werksfeer mogelijke polarisatie kan waarnemen.”* Ook in het actieplan tegengaan polarisatie en radicalisering wordt het belang van de eerstelijns werker benadrukt.

Niet elk van de behoeften past bij de rol van de VNG. De behoefte aan (digitaal beschikbare) kennis onderstreept het belang van het op te starten expertisecentrum polarisatie en radicalisering. Dit expertisecentrum is een van de actiepunten uit het actieplan van het kabinet. Een deel van de gewenste informatie (zoals over rechtsradicale stromingen, jurisprudentie rond extreemrechts, voorbeeld signalen van mogelijke radicalisering, en dergelijke) en tools (voorbeeld protocol rond informatie en privacy, handvatten voor intergemeentelijke samenwerking en dergelijke) kan worden ondergebracht bij het expertisecentrum. In enkele gevallen kan de VNG zorgdragen voor het (laten) ontwikkelen hiervan waarna dit kan worden aangeboden vanuit het expertisecentrum.

Het COT adviseert de VNG om:

- 1) de uitkomsten van dit behoeftenonderzoek onder de aandacht te brengen van de interdepartementale werkgroep polarisatie en radicalisering. In deze werkgroep hebben de departementen zitting die werken aan de uitwerking en uitvoering van het actieplan. Deze werkgroep kan zich onder meer richten op de behoefte van gemeenten aan handvatten voor eerstelijns werkers.⁶
- 2) te stimuleren dat het te ontwikkelen kenniscentrum inzage biedt in voorbeeldmaatregelen gericht op het bevorderen van sociale cohesie, het tegengaan van polarisatie en het tegengaan van radicalisering. Het gaat hierbij om zowel algemene als specifieke maatregelen per probleemtype;
- 3) de behoefte aan specifieke informatie over initiatieven/maatregelen op scholen onder de aandacht te brengen van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW);
- 4) een handreiking te ontwikkelen die specifiek is gericht op polarisatie. Er zijn weinig hulpmiddelen voor handen die gaan over het tegengaan van en/of het reageren op polarisatie. Het bestaande beleid biedt slechts beperkt specifieke handvatten voor het tegengaan van polarisatie. Polarisatie en radicalisering worden hierin voornamelijk gezamenlijk behandeld terwijl specifieke maatregelen voor beide type vraagstukken benodigd zijn;
- 5) een set van formats en hulpmiddelen te ontwikkelen waarmee tegemoet wordt gekomen aan meerdere van de geformuleerde behoeften. Het betreft in ieder geval een format voor:
 - afspraken met de politie over een gezamenlijke aanpak van polarisatie en van radicalisering;
 - een zelfdiagnose om na te gaan of een aanpak vereist is. Hieraan kan een format voor een bestuurlijke notitie worden gekoppeld;
 - een gesprek met maatschappelijke instanties en de politie voor het in kaart brengen van eventuele problematiek (basisverkenning extern). Hieraan kan.Bij de uitwerking kan ook worden voorzien in de behoefte aan een standaard opzet voor een bijeenkomst met welzijns- en jongerenwerkers en gemeentefunctionarissen, inclusief stellingen/bespreekpunten.
- 6) gemeenten meer intensief te ondersteunen op dit dossier door het formeren van een werkgroep. De ervaring leert dat het niet eenvoudig is om te komen tot een passende aanpak per gemeente. Bovendien is de benodigde deskundigheid schaars en is het niet eenvoudig om de elders opgedane ervaringen toe te passen binnen de eigen gemeente. De leden van de

⁶ Op dit moment werkt het COT aan een onderzoek naar de rol van eerstelijns werkers bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering

werkgroep kunnen onderling informatie uitwisselen en ervaringen delen. De deelnemende gemeenten kunnen als collectief bovendien worden ondersteund door periodiek gezamenlijk thema's en specifieke dilemma's en vraagstukken te bespreken al dan niet in aanwezigheid van materiedeskundigen. Een pool van deskundigen kan de leden van de werkgroep gericht ondersteunen indien er sprake is van een signaal van mogelijke polarisatie en/of radicalisering.